

Commissie van Overleg en Voorlichting Milieu Luchthaven Leeuwarden

Secretariaat:

Postbus 16169

2500 BD Den Haag

rien.mudde@rijksoverheid.nl

<https://www.covm.nl/de-covms/leeuwarden/vergaderstukken>

VERSLAG

Vijfenvijftigste vergadering Commissie van Overleg en Voorlichting

Milieu Luchthaven Leeuwarden van 11 november 2019

Aanwezig:

Dhr. D. Hoogland

Mevr. Maj C.C. Bakker

Mevr. A. van Beek

Dhr. A. Bennen

Dhr. Th. Berends

Mevr. A. Boersma

Dhr. P. Bos

Dhr. A. Bouwman

Dhr. A. Den Drijver

Dhr. J. Dijkstra

Dhr. H. De Haan

Dhr. LtKol A.J.P. Hardenbol

Dhr. G. Hiemstra

Dhr. B. Kroese

Dhr. M.H. Mudde

Dhr. Kol A.S. Stallmann

Dhr. S. Slotegraaf

Mevr. A.M. Spermon

Dhr. B. Veerman

Dhr. S. Van der Velde

Dhr. G.F.J. Veldman

Dhr. G. Verf

Dhr. A. De Vries

Dhr. R. Vrugt

Dhr. Maj J. Van Weelderden

35 belangstellenden

Gedeputeerde Provincie Fryslân (voorzitter)

Vliegbasis Leeuwarden, sectie Communicatie

Plaatsvervangend vertegenwoordiger omwonenden Leeuwarden

Voorzitter gebruikersgroep geluidmeetnet

Wethouder Noardeast Fryslân

Vertegenwoordiger omwonenden Tytsjerksteradiel

Vertegenwoordiger omwonenden Noardeast Fryslân

Wethouder Tytsjerksteradiel (deel vergadering)

Adviseur stuurgroep Geluidmeetnet

Wethouder Waadhoeke

Wethouder Leeuwarden

Commando Luchtstrijdkrachten bureau Geluidhinder

Vertegenwoordiger omwonenden Súdwest Fryslân

Gemeente Leeuwarden

Rijksvastgoedbedrijf/Defensie (secretaris)

Commandant vliegbasis Leeuwarden

Provincie Fryslân

Ministerie van I&W Projectbureau Luchtruimherziening

Plaatsvervangend vertegenwoordiger omwonenden Waadhoeke

Plaatsvervangend vertegenwoordiger omwonenden Noardeast Fryslân

Vertegenwoordiger omwonenden Leeuwarden

Vertegenwoordiger omwonenden Waadhoeke

Friese Milieufederatie

Ministerie van I&W Projectdirecteur Luchtruimherziening

Vliegbasis Leeuwarden Hoofd Luchtverkeersbeveiliging

Afwezig met kennisgeving:

Dhr. F.J.R. Faber

Wethouder Súdwest Fryslân (wordt niet vervangen)

1. Opening

De voorzitter opent de vergadering en heet de aanwezigen welkom bij zijn eerste vergadering als voorzitter van de commissie

2. Mededelingen

De secretaris doet mededeling van de berichten van verhindering. De agenda en alle overige vergaderstukken zijn verstuurd met e-mail secretaris van 1 november 2019. De secretaris deelt mede dat, naast de voorzitter dhr. Hoogland, vandaag ook dhr. A. de Vries van de Friese Milieufederatie voor het eerst deelneemt aan de vergadering. Hij volgt dhr. Elgershuizen van het Milieuplatform Leeuwarden op. Uitgereikt is de (*als nr. LW/19.55/8*) bij dit verslag gevoegde brief van de bewoners van de Tjessingawei Leeuwarden. Besloten wordt deze te betrekken bij de behandeling van agendapunt 10.

3. Suggesties voor te bespreken onderwerpen.

- * **Dhr. Bos:** Gevolgen van Defensienota voor vliegbasis Leeuwarden (bij punt 12);
- * **Dhr. Verf:** Voorstel hervatting werkzaamheden werkgroep luchtkwaliteit (bij punt 8);
- * **Dhr. Veerman:** Kwaliteit klachtenafhandeling (bij punt 10);

- * **Dhr. De Vries:** Eerste ervaringen met geluidbelasting F35 (bij punt 11)
- * **Mevr. Van Beek:** Algemene opmerkingen over klachtenafhandeling (bij punt 10).

4. Inventarisatie gesprekspunten publiek

De voorzitter vraagt of op de publieke tribune aanwezige personen gebruik willen maken van het spreekrecht van het publiek.

- * **Mevr. Inberg** uit Leeuwarden brengt naar voren dat aan dat zij bij agendapunt 8 aan de orde wil stellen een brief van de provincie inzake de Milieueffectrapportage. Daarbij wil zij tevens de stikstofproblematiek betrekken. Voorts wil zij nogmaals vragen of de klachtenrapportages kunnen worden doorgezonden naar de Inspectie Leefmilieu en Transport.
- * **Dhr. Wassenaar** uit Marssum wijst op een artikel uit de Leeuwarder Courant van 17 oktober betreffende een onderzoek van het UMCG over de relatie tussen het stikstofgehalte en nierschade. Hij is verontrust uit een bij dat artikel gevoegd kaartje waaruit blijkt dat het aantal nierpatiënten relatief hoog is in het gebied ten noordwesten van Leeuwarden. Op voorstel van **dhr. Verf** wordt besloten dit mee te nemen bij de behandeling van agendapunt 8.

5. Presentatie Project Luchtruimherziening

Dhr. Vrugt, projectdirecteur Luchtruimherziening van het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat geeft een presentatie betreffende het Project Luchtruimherziening. Hij gaat daarbij in op de doelen, de randvoorwaarden, het reeds gevolgde traject en de nog volgende procedure.

Een van de resultaten die met het project bereikt moeten worden is de herinrichting van het Noordelijk deel van het Nederlandse luchtruim. Daarbij wordt een militair oefengebied ingepast (o.a. voor de F-35), met voldoende capaciteit om de militaire missie effectiviteit te verzekeren. Het betreft een uitbreiding van het bestaande grensoverschrijdende oefengebied. Hierover vinden contacten plaats met Duitsland. Voor het Noorden van Nederland zou dit kunnen betekenen dat de zuidelijke grens van het bestaande oefengebied verder naar het zuiden verschuift. Er is op dit moment nog geen kaartje van de toekomstige situatie.

Het project is aangevangen met de startbeslissing die in het tweede kwartaal van 2019 is genomen door de Minister van I&W en de Staatssecretaris van Defensie. In september 2019 is de notitie Reikwijdte en Detailniveau van de Milieueffectrapportage verschenen. Daarop zijn 180 zienswijzen ingediend. Deze worden nu, evenals het advies van de commissie mer verwerkt in een antwoordnota. Vervolgens zal de Plan-mer worden uitgevoerd, waarna in de zomer van 2020 een voorkeursbeslissing zal worden genomen. Hierop zullen in de tweede helft van 2020 zienswijzen kunnen worden ingediend, waarna eind 2020 het definitieve Kabinetsbesluit zal volgen.

Dhr. Vrugt geeft aan dat hij in de volgende vergadering van de commissie (11 mei 2020) graag nog een keer terugkomt om de stand van zaken van dat moment toe te lichten. **De voorzitter** merkt op dat het college van Gedeputeerde Staten regelmatig door de projectorganisatie wordt geïnformeerd. Daarnaast hebben de portefeuillehouders van de drie noordelijke provincies hierover regelmatig contact. Hij stelt het op prijs dat daarnaast ook de COVM wordt meegenomen in het proces en maakt graag gebruik van het voorstel van **dhr. Vrugt** om in de volgende vergadering nogmaals een presentatie te verzorgen.

Dhr. Dijkstra heeft meerdere vragen over de gevolgen van de wijziging van het luchtruim voor het Noorden van het land. Op welke hoogtes zal er worden gevlogen, wordt de vliegbasis Leeuwarden vaker gebruikt, wat betekent het voor de hinderbeleving en de natuur? Wat is de positie van Duitsland in het proces? **Dhr. Bos** vraagt waarom er niet gesproken wordt met Denemarken. Hij merkt op dat dat land ook de F35 heeft aangeschaft. **Dhr. Vrugt** antwoordt dat er zeker ook contacten zijn geweest met Denemarken, maar dat de focus vooralsnog op samenwerking met Duitsland ligt. Hij verwacht in het voorjaar bij de volgende vergadering meer inhoudelijk op de gestelde vragen te kunnen antwoorden.

Dhr. Hardenbol benadrukt dat de COVM niet het forum is voor het behandelen van vragen betreffende dit project. De presentaties in deze en volgende vergaderingen hebben dan ook vooral een informatief karakter. Vragen en zienswijzen kunnen bij de Provincie, dan wel rechteer bij de projectorganisatie worden ingediend. Hij verwijst in dat verband naar de website www.luchtvaartindetoekomst.nl.

Dhr. Vrugt vult aan dat op 20 november 2019 de tweede ontwerp-dag zal worden gehouden. Belangstellenden kunnen daarbij aanhaken. **De voorzitter** zegt toe dat vragen en opmerkingen bij de Provincie kunnen worden ingediend. Er zal dan zorggedragen worden voor doorzending naar de projectorganisatie. De presentatie van **dhr. Vrugt** is bijgevoegd (*als nr. LW/19.56/1a*) bij dit verslag

6. Verslag vorige vergadering

Het concept-verslag vergadering van 6 mei 2019 is toegezonden met e-mails van 11 juli 2019 en 1 november 2019 (*als nr. LW/19.55/1*). Het verslag wordt zonder wijzigingen vastgesteld. Naar aanleiding van het verslag wordt het volgende opgemerkt:

- Blz. 4, punt 10.1, 7^e regel: **Dhr. Dijkstra** wijst er op dat dhr. Stallmann heeft toegezegd de mogelijkheid van een online tevredenheidsonderzoek inzake de klachtenbehandeling te onderzoeken. **Dhr. Stallmann** antwoordt dat hij daar bij agendapunt 10 op in zal gaan.
- Blz. 7, punt 11, 10^e regel. **Dhr. Berends** vraagt, naar aanleiding van het gestelde over de inzet van de mobiele meetpost, of de gemeenten daar ook aanvragen voor kunnen indienen. **Dhr. Den Drijver** antwoordt dat de meetpost inderdaad is bedoeld om naar aanleiding van verzoeken of gebleken behoefte van omwonenden of gemeenten te worden ingezet.

7. **Ingekomen/opgevraagde/verzonden stukken**

Alle binnengekomen en verzonden zijn geagendeerd.

8. **Stand van zaken revisie milieuvergunning vliegbasis Leeuwarden**

Dhr. Verf brengt in herinnering dat door de COVM een aantal vergaderingen geleden is besloten dat door de commissie ingestelde werkgroep luchtkwaliteit een paar jaar zou stoppen in afwachting van de resultaten van het lopende onderzoek rondom Schiphol. Tenzij er veranderende omstandigheden zouden zijn. Volgens **dhr. Verf** zijn die aan de orde. Hij wijst er op dat momenteel voor vliegbasis de Peel in het kader van de lopende milieueffectrapportage de luchtverontreinigende emissies ook onderzocht worden. Daarnaast is luchtverontreiniging nog nooit zo actueel geweest als nu. Voorts wijst **dhr. Verf** erop dat in de Verenigde Staten de uitstoot van de F-35 rondom elke vliegbasis beschreven. Zijns inziens is dat aanleiding om dit ook zo snel mogelijk in kaart te brengen voor de regio Leeuwarden. Hij stelt daarom voor om de werkgroep Luchtkwaliteit weer in actie te laten komen. Mogelijk kunnen de resultaten van de werkgroep dan nog ook meegenomen worden met de integrale revisie van de milieuvergunning. **Dhr. Hardenbol** vindt dit een goed voorstel. Destijds heeft de werkgroep zich met name gericht op de begeleiding van een door de GGD uitgevoerd onderzoek naar het voorkomen van kankergevallen in de omgeving van de vliegbasis. Dat is toen goed in beeld gebracht. Er is toen ook afgesproken dat bij een gebleken nieuwe behoefte de werkzaamheden hervat kunnen worden. Defensie doet graag mee aan een dergelijke werkgroep. Afgesproken wordt dat **dhr. Verf** het initiatief voor het formeren van een werkgroep zal nemen.

Dhr. Stallmann memoreert dat de vorige vergaderingen de stand van zaken en de planning van de revisie van de omgevingsvergunning van de vliegbasis Leeuwarden is uiteengezet. Hij merkt op dat de procedure recentelijk in overleg tussen het RVB en ILenT is stilgelegd in afwachting van de nadere besluitvorming over de stikstofproblematiek. Hij heeft hierover recentelijk een brief (*noot secretaris: van RVB*) over ontvangen. **Dhr. Stallmann** benadrukt dat de vliegbasis op dit moment beschikt over een actuele vergunning die alle plaatsvindende activiteiten afdekt. De reden voor de herziening is vooral gelegen in het feit dat in de loop der tijd veel deelvergunningen zijn afgegeven. Daarop is in overleg tussen de vliegbasis Leeuwarden en het bevoegd gezag besloten dat alle bestaande activiteiten opnieuw zullen worden beschreven. Dat huiswerk heeft Defensie inmiddels gedaan. De verdere voorbereiding en procedure zal worden vervolgd op het moment dat er een landelijke oplossing is in het stikstofdossier.

Mevr. Inberg uit Leeuwarden krijgt het woord. Zij vraagt of de brief van de Provincie Fryslân van 20 oktober 2019, waarin wordt gevraagd om een milieueffectrapportage te houden, wordt opgevolgd. Daarnaast geeft zij aan dat in het kader van de omgevingsvergunning aandacht besteed zal dienen te worden aan de stikstofproblematiek. Tot slot vraagt zij nogmaals of de klachtenrapportages doorgezonden kunnen worden aan het Bevoegde Gezag (ILenT). **Dhr. Slotegraaf** antwoordt dat de bedoelde brief niet betrekking had op de vliegbasis Leeuwarden, maar een zienswijze in het kader van de mer-procedure betreffende het project luchtruimherziening betrof. Voor een herziening van de milieuvergunning van de vliegbasis geldt geen mer-verplichting. **Dhr. Hardenbol** beaamt dat en vult aan dat alleen bij het nemen van een nieuw Luchthavenbesluit sprake is van mer-plicht. Voor de vliegbasis Leeuwarden was en is een dergelijk besluit niet aan de orde. Het Luchthavenbesluit luchthaven Leeuwarden van 2013 betrof een één op één overzetting.

Dhr. Verf vraagt of de brief die de commandant heeft ontvangen over het opschorten van de voorbereiding van de herziening van de milieuvergunning toegezonden kan worden aan de commissie.

Dhr. Stallmann merkt op dat hij in het voorgaande heeft aangegeven wat de verantwoordelijkheid van de vliegbasis is. Vragen over het vervolg van de procedure dienen niet aan hem maar aan het Bevoegde Gezag te worden gericht. (*Noot secretaris: Naar aanleiding van deze discussie heeft het secretariaat dhr. Majoor van ILenT gevraagd om tijdens de volgende vergadering een toelichting te geven. Dhr. Majoor heeft daar positief op gereageerd*).

9. **Avondvliegen**

Op verzoek van mevr. Tigchelaar en dhr. Verf zijn de volgende stukken geagendeerd:

9.1 **Emailwisseling tussen een aantal inwoners van Marsum en de vliegbasis Leeuwarden (toegezonden als nr. LW.19.55.7a).**

9.2.1 **Brief omwonenden vliegbasis Leeuwarden (toegezonden als nr. LW.19.55.7b)**

Dhr. Verf betoogt dat het uitzonderlijk is dat 17 dorpen en wijken rondom de vliegbasis een schriftelijk verzoek aan de basiscommandant gestuurd. Hij stelt dat daar reden voor was. Dit jaar hebben de omwonenden veel geluidsoverlast te verdragen gehad. Achtereenvolgens de Frisian Flag, de FWIT, het langer doorvliegen van de FWIT op Leeuwarden, de close air support en het langere en intensievere avondvliegen. **Dhr. Verf** stelt dat omwonenden van de vliegbasis zelden klagen over de reguliere vliegactiviteiten. Maar zijns inziens wordt er eigenlijk zelden nog regulier gevlogen. Uit de klachtenoverzichten blijkt dat het vele medegebruik van de basis ook heel veel klachten veroorzaakt. Mede namens de dorpen en wijken stelt **dhr. Verf** de volgende vragen aan dhr. Stallmann. Kunt u zorgen dat een deel van de FWIT weer in een ander land gehouden wordt? Bv Noorwegen zoals de laatste jaren gebeurde? Kent u het bestaan van een overeenkomst tussen Nederland en Noorwegen over de FWIT die op 5 mei 2016 in Mallorca is overeengekomen? En zo ja, kunt u meedelen wat hierin in staat? Staat er iets in dat de export/verdeling van geluid kan doen belemmeren? In de MER van de Peel staat dat bekeken wordt of het gebruik van vliegbasis Leeuwarden verder geïntensiveerd kan worden. Wat gaat dat betekenen voor de omgeving van de vliegbasis Leeuwarden?

Dhr. Stallmann merkt allereerst op dat de oefeningen die vanaf de vliegbasis Leeuwarden worden uitgevoerd, gericht zijn op de gereed stelling voor de verdediging. Daarbij is het belang van het houden van grote oefeningen en het trainen bij duisternis groot. Militaire conflicten worden veelal 's nachts uitgevochten en vrijwel altijd in coalitieverband. **Dhr. Stallmann** zet naar aanleiding van de vraag of naar elders kan worden uitgeweken uiteen dat luchtruim rond de vliegbasis Leeuwarden zeer geschikt is voor dergelijke oefeningen in verband met de ligging nabij de boven de Noordzee gelegen oefengebieden. Daarbij komt dat bij dergelijke oefeningen niet alleen de vliegers worden getraind, maar ook het andere personeel van de vliegbasis. Desalniettemin wordt er ook steeds naar gestreefd om zo veel als mogelijk in het buitenland te trainen. Helaas was dat dit jaar niet goed uitvoerbaar, mede vanwege de eigen planning van die landen. Hij noemt in dat verband het voorbeeld van Noorwegen, waar dit jaar de beschikbare capaciteit nodig was voor de instroom van de F35. **Dhr. Stallmann** merkt op dat in 2020 de wapeninstructeursopleiding FWIT niet zal plaatsvinden. In 2021 zal voor het eerst een FWIT worden georganiseerd waarbij naast de F16 de F35 zal worden gebruikt. Naar verwachting zal een deel van die oefening dan weer in het buitenland kunnen worden gehouden. Desgevraagd deelt **dhr. Stallmann** mede dat hij geen kennis heeft van een in Mallorca gesloten overeenkomst inzake de uitvoering van de FWIT. **Dhr. Verf** geeft aan dat hij die overeenkomst heeft opgevraagd en zal delen met de commissie. **Dhr. Stallmann** merkt voorts op dat hij niet bekend is met het MER van de vliegbasis de Peel. Maar hij wil benadrukken dat de mogelijkheden van intensivering van vliegbewegingen vanaf de vliegbasis Leeuwarden altijd beperkt zullen zijn door de wettelijk vastgestelde geluidcontour. In voorkomend geval zal het vliegprogramma daarop moeten worden aangepast. Hij noemt in dat geval het voorbeeld van het jaar 2017, waarin eveneens de oefeningen Frisian Flag en FWIT plaatsgevonden. Aan het einde van dat jaar bleek het nodig om het resterende vliegprogramma aan te passen, teneinde overschrijding van de geluidszone te voorkomen. Dat is toen bereikt door een deel van de oefeningen vanaf de vliegbasis Volkel uit te voeren. **Dhr. Bouwman** merkt op dat de acceptatiegrenzen van de omwonenden van de vliegbasis lijken te zijn bereikt. Hij is blij dat volgend jaar de FWIT niet zal worden gehouden. Hij dringt er op aan om de volgende jaren er zorg voor te dragen dat er in de planning de nodige ruimte zit tussen beide grote oefeningen. **Dhr. Stallmann** antwoordt dat daar wel naar wordt gestreefd, maar dat de mogelijkheden beperkt zijn. Beide oefeningen moeten plaatsvinden in de periode waarin sprake is van lang daglicht en doorgaans goede weersomstandigheden, d.w.z. de periode maart-november. De oefening FWIT duurt doorgaans 7 maanden en Frisian Flag 2 weken. Voorts moet er nog rekening gehouden worden met de wens om zo weinig mogelijk in de zomervakantie te vliegen. **Dhr. De Vries** vraagt naar aanleiding van de geagendeerde emails met inwoners van Marsum of nog pogingen zijn ondernomen om in contact te treden, teneinde zodoende bij partijen meer begrip voor elkaars positie te kweken. **Dhr. Stallmann** antwoordt dat de vliegbasis zeker begrijpt dat de er overlast is en ook al veel investeert in communicatie met de omgeving. De COVM vergaderingen zijn daarvoor een middel, maar ook de voorlichting over geplande activiteiten. Daarbij staat de vliegbasis open voor suggesties om hinder te beperken. **De voorzitter** beaamt dat het overleg in deze commissie zeker kan bijdragen aan het versterken van het wederzijdse begrip.

10. Klachtenbehandeling

10.1 Algemeen

Dhr. Dijkstra brengt naar voren dat recentelijk op verzoek van de gemeente Waadhoeke een adhoc-werkgroep, bijeen is geweest om te bezien of het mogelijk is een effectievere klachtenafhandeling te krijgen. Gedacht wordt aan een meer analytische en minder reactieve benadering, waarbij ook gebruik gemaakt zou kunnen worden van de resultaten van het geluidmeetnet. Hij stelt voor de volgende vergadering hier nader over te spreken, aan de hand van tegen die tijd opgesteld eerste voorstel van de werkgroep. Aldus wordt besloten.

Mevr. Van Beek zet uiteen dat haar bij de bestudering van de klachtenrapportages een aantal zaken is opgevallen. Op de eerste plaats dat het er dit jaar wel weer heel veel zijn. Daarnaast is de toonzetting steeds feller. Haar indruk is dat de mensen de overlast zat zijn. De oefeningen duren te lang. Ook wordt er geklaagd over de lage hoogte waarop wordt gevlogen. Mevrouw van Beek vraagt of kan worden aangegeven op welke hoogten er waar mag worden gevlogen. Ook zijn er veel klachten in de zomermaanden geuit, alsmede klachten over kerosinedampen. Heeft dat een relatie met het bijmengen van bio-kerosine? En is er iets bekend over schadelijke effecten? **Dhr. Stallmann** geeft nogmaals aan dat hij begrip heeft voor de klachten. Er wordt al zoveel als mogelijk rekening gehouden met de zomerperiode, teneinde zowel het personeel als de omgeving in de vakantieperiode zo min mogelijk te belasten. Naar aanleiding van de vraag over de bio-kerosine legt dhr. **Stallmann** uit dat bij zowel de F16 als de F35 tot 50% bijmenging van bio-kerosine mogelijk is, maar dat op dit moment maximaal 5% wordt bijgemengd. De geldende minimum-vlieghoogte is sterk afhankelijk van de locatie. In Nederland geldt over het algemeen voor militaire luchtvaart een minimum-vlieghoogte van 400 meter. In sommige delen van het land is het 300 meter en binnen de Control Zone van de vliegbasis Leeuwarden (grofweg binnen 3 zeemijl) mag uiteraard nog lager worden gevlogen zoals bij het aanvliegen van de startbaan. **Mevr. Van Beek** vraagt wat de minimum vlieghoogte in de Leeuwarder wijk Bilgaard is. **Dhr. Van Weelderen** antwoordt dat dit afhankelijk is van het type nadering en de zicht-omstandigheden. **Mevrouw Boersma** merkt op dat boven Wyns regelmatig op een hoogte van 200 meter wordt gevlogen. **Dhr. Stallman** antwoordt dat dat binnen de control zone ook is toegestaan. Piloten houden zich vrijwel altijd aan de regelgeving en worden bestraft indien de regels betreffende de minimum vlieghoogte worden overtreden.

Dhr. Veerman vraagt aandacht voor de kwaliteit van de klachtenafhandeling, die zijns inziens drempelverhogend werkt. Hij noemt een voorbeeld van een mevrouw van 86 jaar uit Dronrijp, die op haar telefonisch ingediende duidelijke kracht de opmerking kreeg dat zij niet meer moest bellen, omdat er nog veel meer zou worden gevlogen.

Dhr. Stallmann betreurt het, als deze klaagster onheus is bejegend en wil daar dan ook zijn excuus voor aanbieden. Doorgaans wordt getracht correct en laagdrempelig te werken. Helaas is het niet mogelijk om de klachtentelefoon 24 uur per dag te bemensen. Buiten kantooruren is er de mogelijkheid van inspreken op een antwoordapparaat en het indienen via de website.

Dhr. Veldman vindt het ondoenlijk om op alle klachten in te gaan. Daarvoor zijn het te veel. Alleen in de maand juli waren er al 85 klachten, waarvan de helft vanuit Leeuwarden. Hij vraagt wat er in die maand is misgegaan. Voorst merkt **dhr. Veldman** op dat het aantal klachten, na een relatief rustig jaar weer evenals in 2017 recordhoogten zal gaan bereiken.

Dhr. Veldman stelt voorts vast dat de beantwoording van de klachten veelal een standaard karakter heeft. Doorgaans wordt vastgesteld dat alles volgens de regels is en binnen de normen valt. Volgens hem hebben de mensen daar niet zo veel aan. Hij pleit ervoor om beter te onderzoeken of er daadwerkelijk iets aan gedaan kan worden. Hij noemt als voorbeeld het naderen van de vliegbasis met een circuit-landing. Hij heeft vastgesteld dat die circuitlanding soms ('s avonds) relatief stil wordt uitgevoerd, terwijl in veel andere gevallen een circuit laag over de baan wordt uitgevoerd. Daarnaast vraagt dhr. Veldman aandacht voor de klachten van de bewoners van de Tjessingawei over stankoverlast. Hij vraagt of daar wat aan gedaan kan worden bijvoorbeeld door het afvangen van uitlaatgassen bij het proefdraaien.

Dhr. Stallmann antwoordt dat het onvermijdelijk is dat er ondanks een zorgvuldige planning en uitvoering toch hinder wordt ondervonden. Zoals hij al heeft aangegeven wordt er wel naar gestreefd om weinig in de zomermaanden te vliegen, maar de vliegbewegingen die noodzakelijkerwijs toch in die periode uitgevoerd worden geven maar overlast, omdat de mensen meer buiten verblijven. Hij heeft slechts beperkte mogelijkheden om de hinder verder

te verminderen, maar waar mogelijk worden die aangegrepen. Zo is er voor gekozen om het nachtvliegen te concentreren. Daardoor vindt dat plaats op een lager aantal avonden, maar wel met meer vliegbewegingen per avond. Bij het laat terugkomen van vliegtuigen bij het avondvliegen worden de circuitpatronen aangepast om hinder zoveel als mogelijk te voorkomen door het aanhouden van een ruimer circuit. Dat kan evenwel niet altijd, omdat er ook getraind moet worden in het naderen van de vliegbasis op zicht. T.a.v. de klachten over de kerosinestank stelt **dhr. Stallmann** voor om de werkgroep luchtkwaliteit daar naar te laten kijken.

10.2 Klachtenoverzicht Sectie Communicatie vliegbasis Leeuwarden.

- a. Overzicht betreffende de maand april 2019 (*nr. LW/19.55/3a*)
- b. Overzicht betreffende de maand mei 2019 (*nr. LW/19.55/3b*)
- c. Overzicht betreffende de maand juni 2019 (*nr. LW/19.55/3c*)
- d. Overzicht betreffende de maand juli 2019 (*nr. LW/19.55/3d*)
- e. Overzicht betreffende de maand augustus 2019 (*nr. LW/19.55/3e*)
- f. Overzicht betreffende de maand september 2019 (*nr. LW/19.55/3f*)

De klachtenrapportages geven de leden van de commissie geen aanleiding voor het maken van opmerkingen. **Mevr. Inberg** uit Leeuwarden vraagt nogmaals of de klachtenrapportages naar de Inspectie (ILenT) kunnen worden gestuurd. **Dhr. Hardenbol** antwoordt dat ILenT vanwege capaciteitgebrek geen functie meer heeft in het kader van de tweede lijnshandhaving. Dit is overgenomen door de Militaire Luchtvaart Autoriteit (MLA). De MLA krijgt eenmaal per jaar een landelijk overzicht toegestuurd. Dat overzicht wordt ook aangeboden aan de bewindspersonen van Defensie.

10.3 Afschriften schriftelijk ingediende/afgedane klachten

- 10.3.1 E-mailwisseling met inwoner van Stiens over overlast landen toestellen(*nr. LW/19.55/6a*).
  - 10.3.2 E-mailwisseling met inwoner van Marsum inzake klachtnummer LW13530 (*nr. LW/19.55/6b*).
  - 10.3.3 E-mailwisseling met inwoner van Marsum inzake klachtnummer LW14268 (*LW/19.55/6c*).
  - 10.3.4 E-mailwisseling inzake klachtnummer 14623(*LW/19.55/6d*).
- Deze correspondentie wordt voor kennisgeving aangenomen.

11. Geluidmeetnet vliegbasis Leeuwarden

11.1 Werkzaamheden Stuurgroep uitvoering geluidmeetnetten

Het (*als nr. LW/19.55.4 toegezonden*)Memo nr. 6 Werkzaamheden Stuurgroep 'uitvoering motie Geluidsmetnetten' geeft geen aanleiding tot vragen of opmerkingen en wordt voor kennisgeving aangenomen.

11.2 Werkzaamheden Gebruikersgroep geluidmeetnet vliegbasis Leeuwarden

Dhr. Bennen zet uiteen dat het afgelopen jaar in de opstartperiode van de Gebruikersgroep veel overleg met de stuurgroep heeft plaatsgevonden. Er is gewerkt aan de selectie en inrichting van de meetposten. Inmiddels is het geluidmeetnet al weer enige tijd operationeel. **Dhr. Bennen** geeft aan dat de gebruikersgroep vooralsnog lerend is t.a.v. het analyseren, interpoleren en duiden van alle verzamelde gegevens. Daarbij wordt samengewerkt met diverse actoren, zoals stuurgroep, verkeersleiding, NLR en bureau Casper. **Dhr. Bennen** hoopt dat de gebruikersgroep de volgende vergadering zover is dat meer inhoudelijk gerapporteerd kan worden naar de commissie. **De voorzitter** heeft begrip en waardering voor de opstelling van de gebruikersgroep. Hij benadrukt het grote belang van een zorgvuldige overdracht van kennis door de stuurgroep.

12. Informatie over gebruik vliegbasis

Dhr. Stallmann geeft een korte uiteenzetting over de activiteiten van de vliegbasis in de komende periode. Momenteel is het avondvliegseizoen weer gaande. Dat zal worden voortgezet tot het ingaan van de zomertijd. Eind maart 2020 zal weer een oefening Frisian Flag worden gehouden. De opzet zal vergelijkbaar zijn als dit jaar. Zoals al aangegeven zal er in 2020 geen FWIT worden gehouden. Voor de tweede helft van 2020 zijn momenteel nog geen grote oefeningen gepland. Er zal in 2020 gewerkt worden aan het uitfaseren van de F16. De laatste toestellen zullen halverwege 2021 worden afgestoten. Inmiddels is op de vliegbasis 1 F35 gestationeerd. Deze gaat over twee weken vliegen. Daarna zullen geleidelijk meer F35 toestellen komen tot er eind 2020 in totaal 10 F35 toestellen zijn gestationeerd op de vliegbasis Leeuwarden. **Dhr. Bos** uit zijn zorgen over de consequenties van de onlangs gepresenteerde

Defensienota. Daarin is aangegeven dat de Nederlandse krijgsmacht in 10 jaar zal groeien om aan de NATO-norm van 2% te kunnen voldoen. **Dhr. Bos** vraagt wat de consequenties hiervan zijn voor de vliegbasis Leeuwarden. Hij merkt op dat de hinder die dit jaar tijdens Frisian Flag is ondervonden onacceptabel was. Hij wil graag over deze zaken in gesprek met de commandant van de vliegbasis Leeuwarden. **Dhr. Stallmann** antwoordt dat hij daar bereid toe is, maar wil wel op voorhand de verwachtingen temperen, dat grote wijzigingen van de belangrijke oefening Frisian Flag niet mogelijk zijn.

13. Begroting 2020

Het door het secretariaat opgestelde voorstel voor de begroting voor het jaar 2020 (*toegezonden als nr. LW/19.55/5*) wordt zonder wijzigingen goedgekeurd. De secretaris zal zorgdragen voor indiening bij het Rijksvastgoedbedrijf.

14. Lijst van aandachts- en actiepunten

Naar aanleiding van de (*als nr. LW/19.55/2*) toegezonden aandachtspuntenlijst wordt het volgende opgemerkt:

- Pt. 4^e: Nagaan of bij gedigitaliseerde klachtenprocedure gemeten kan worden of klacht tot tevredenheid is afgedaan. **Dhr. Stallmann** merkt op dat hij hierover in gesprek is met de commandanten van de andere vliegbases. Er wen wordt bezien of hier iets door een extern bureau voor kan worden ontwikkeld dat landelijk kan worden toegepast.
- Pt. 4f: Uitzoeken achtergrond klacht van 30 november 2018 inzake lage vlieghoogte. **Dhr. Stallmann** meldt dat deze klacht is uitgezocht. Er is gevlogen op 1224 ft d.w.z. hoger dan de ter plaatse geldende minimum vlieghoogte.
- Pt 4h: Suggestie inzake vastzetten dakpannen woning in Jelsum. **Dhr. Verf** merkt op dat het probleem van de losrakende dakpannen met de komst van de F35 nog groter zal worden, aangezien dat toestel meer zuiging geeft dan de F16. Zijns inziens is het dan ook beter om de dakpannen van de betreffende woning preventief vast te laten zetten. **Dhr. Stallmann** antwoordt dat de afhandeling van schade een zaak is voor de schadecommissaris van de afdeling Claims. De suggestie kan worden meegegeven aan die afdeling.

15. Voorstel data volgende vergaderingen

De volgende vergaderingen van de commissie zullen plaatsvinden op:

- ~~11 mei 2020 aanvang 16.00 uur Provinciehuis Leeuwarden (56^e)~~
- 9 november 2020 aanvang 16.00 uur Provinciehuis Leeuwarden (57^e)

16. Rondvraag

In antwoord op een vraag van **dhr. De Vries** merkt **dhr. Bennen** op dat de website waarop de resultaten van het geluidmeetnet kunnen worden gevolgd nog ruimer bekend gesteld zal gaan worden door de gebruikersgroep. Zo zullen er publicaties komen in de diverse dorps en wijkkranten.

17. Sluiting

De voorzitter dankt de aanwezigen voor hun inbreng en sluit de vergadering